

DOI 10.31558/3083-5895.2026.1.1

УДК 323.2:351:342.7]"364"(477):339.924

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-3998-3612>**Гуменюк В. М., Жмеринська районна державна адміністрація**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3922-7619>**Чальцева О. М., Донецький національний університет імені Василя Стуса****Автор-кореспондент, e-mail: vira.baka@gmail.com**

УЧАСТЬ ГРОМАДЯН У ПРИЙНЯТТІ РІШЕНЬ В УМОВАХ ВИСОКИХ БЕЗПЕКОВИХ ЗАГРОЗ В УКРАЇНІ

У роботі зосереджено увагу на визначенні специфіки трансформації громадянської участі в Україні в умовах воєнного стану та високих безпекових загроз. Обґрунтовано, що ефективне повоєнне відновлення та сталий розвиток держави є пріоритетами, реалізація яких безпосередньо залежить від здатності органів влади налагодити якісний діалог із територіальними громадами та залучити громадян до управлінських процесів. Встановлено, що попри об'єктивні обмеження окремих прав і свобод, передбачені статтею 64 Конституції України, принцип народного суверенітету залишається незмінним, що зумовлює необхідність збереження інклюзивних механізмів політичного впливу для всіх категорій населення. У роботі запропоновано шляхи забезпечення участі громадськості в управлінських рішеннях. Особливу увагу зосереджено на розвитку електронної демократії як найбільш адаптивного та ефективного інструменту в умовах цифровізації країни. Досліджено роль цифрових державних сервісів, зокрема порталу «Дія», та освітніх ініціатив з цифрової грамотності у забезпеченні чотирьох рівнів участі: інформування, консультацій, діалогу та партнерства між владою та громадою. Також виокремлено важливість збереження офлайн-форматів та діяльності органів самоорганізації населення (будинкових, квартальних, вуличних комітетів). Такі структури виступають надійною опорою для вирішення локальних проблем, надання допомоги внутрішньо переміщеним особам та швидкої самоорганізації мешканців на місцях. Окремий акцент зроблено на необхідності впровадження спеціальної інклюзивної політики залучення вразливих груп — військовослужбовців, ветеранів та ВПО — через інституціоналізацію консультативно-дорадчих органів та ветеранських хабів. Визначено, що така участь є основою адаптивного врядування, де зворотний зв'язок є ключовим елементом стійкості держави. Поєднання електронних механізмів демократії та безпечних форм офлайн-взаємодії є необхідною умовою для збереження демократичного характеру держави, виконання вимог європейської інтеграції та підвищення інституційної стійкості України.

Ключові слова: органи місцевого самоврядування, громадянська участь, органи самоорганізації населення, прийняття управлінських рішень, Євроінтеграція

Humeniuk Vira, Zhmerynka District State Administration***Chaltseva Olena, Vasyl Stus Donetsk National University******Corresponding Author, e-mail: vira.baka@gmail.com***

CITIZEN PARTICIPATION IN DECISION-MAKING AMID HIGH SECURITY THREATS IN UKRAINE

This paper focuses on identifying the specific nature of the transformation of civic participation in Ukraine under martial law and in the context of significant security threats. It is argued that effective post-war recovery and the sustainable development of the state are priorities whose implementation directly

depends on the ability of government authorities to establish meaningful dialogue with local communities and to engage citizens in governance processes. It is established that despite the objective restrictions on certain rights and freedoms provided for in Article 64 of the Constitution of Ukraine, the principle of popular sovereignty remains unchanged, which necessitates the preservation of inclusive mechanisms of political influence for all segments of the population. The paper proposes ways to ensure public participation in governance decisions. Particular attention is focused on the development of e-democracy as the most adaptive and effective tool in the context of the country's digitalization. The role of digital government services, in particular the "Diya" portal, and educational initiatives on digital literacy in ensuring four levels of participation—information, consultation, dialogue, and partnership between the government and the community—is examined. The importance of preserving offline formats and the activities of community self-organization bodies (building, neighborhood, and street committees) is also highlighted. Such structures serve as a reliable foundation for resolving local issues, providing assistance to internally displaced persons, and enabling rapid self-organization of residents on the ground. Particular emphasis is placed on the need to implement specific inclusive policies to engage vulnerable groups—military personnel, veterans, and internally displaced persons—through the institutionalization of consultative bodies and veteran hubs. It is determined that such participation is the foundation of adaptive governance, where feedback is a key element of state resilience. The combination of electronic mechanisms of democracy and secure forms of offline interaction is a necessary condition for preserving the democratic character of the state, fulfilling the requirements of European integration, and enhancing Ukraine's institutional resilience.

Keywords: *local self-government bodies, civic participation, community self-organization bodies, administrative decision-making, European integration*

Актуальність дослідження. Розвиток держави в умовах воєнного стану та післявоєнне відновлення є одним із ключових пріоритетів державної політики України, реалізація якого значною мірою залежить від ефективної взаємодії органів влади всіх рівнів, спроможності територіальних громад з орієнтиром на інтереси громадськості, із залученням громадян до управлінських процесів. Фундаментом забезпечення довіри громадськості до всіх рівнів влади є налагодження ефективного діалогу у взаємодії органів місцевого самоврядування та громадянського суспільства для вирішення спільних проблем [1]. Обґрунтування необхідності забезпечення участі громадян у процесах співуправління в умовах воєнного стану ґрунтується на поєднанні демократичних принципів, вимог ефективного врядування та логіки інституційної стійкості держави.

Стан теоретичної розробки теми. Проблема громадської участі у прийнятті управлінських рішень в Україні є предметом багатьох наукових досліджень у вітчизняній історіографії. Такі українські дослідники як, Борщевський В., Василюк О., Матвеева Є. акцентували увагу на необхідності підвищення публічного управління [2]. Успішні світові практики впливу громадянського суспільства на прийняття публічних рішень вивчали такі вітчизняні вчені як, Л. Титаренко, М. Холод та ін.[3]. Проблематика громадської участі в українському публічному просторі розглядалась у працях А. Дарковича, В.Гацко, О.Гниди, Р.Нестеренко, О. Койделя [4] та інших. В умовах правового режиму воєнного стану процес прийняття управлінських рішень набуває специфічних рис через безпекові ризики, проте необхідність вдосконалення механізмів публічності залишається критично важливою. Тому ця проблема є вельми актуальною як з практичної, так і з наукової точки зору.

Метою дослідження є визначення специфіки умов і форм громадської участі в Україні в умовах воєнного стану та запропонувати шляхи забезпечення підвищення рівня впливу суспільства в управлінських рішеннях в кризових обставинах задля стійкості держави та виконання вимог європейської інтеграції.

Виклад основного матеріалу. Розвиток демократичної системи в Україні забезпечується різноманітними формами реалізації народовладдя, що означає належність влади народові та її здійснення як безпосередньо, так і через представницькі інститути. Реалізація цих принципів забезпечується через сформовану нормативно-правову базу України спрямовану на забезпечення прозорості діяльності влади та створення правових механізмів для участі громадян у формуванні державної політики через інструменти доступу до публічної інформації, відкритих даних та громадських консультацій, що знаходять своє відображення у таких нормативно-правових актах, як: Закони України 13.01.2011 № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації»[5]; Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану»[6]; Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні»[7]; Закон України від 11.07.2001р. - № 2625-III

(редакція 28.08.2025р.) «Про органи самоорганізації населення»[8]; Постанова Кабінету міністрів України від 21 жовтня 2015 р. № 835 «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних передбачають механізми участі громадян»[9], Постанова Кабінету міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики»[10].

Під час дії правового режиму воєнного стану реалізація громадянської участі зазнає певних обмежень, однак не припиняється, що відповідає положенням Конституції України, зокрема статті 64, яка допускає можливість обмеження окремих прав і свобод людини і громадянина, водночас не допускаючи скасування основоположних засад народовладдя. Тут постає питання, яке стосується повноцінного забезпечення прав людини у публічному просторі. Можна погодитись, що забезпечення участі громадян у процесах співуправління в умовах воєнного стану є об'єктивною необхідністю, що поєднує вимоги демократичної легітимності, ефективності публічного управління та інституційної стійкості держави. Попри допустимість тимчасових обмежень прав, принцип народного суверенітету залишається незмінним, що зумовлює необхідність збереження інклюзивних механізмів політичної участі для всіх категорій населення, зокрема військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб та усіх вразливих груп населення, а також їх впливу на прийняття управлінських рішень. Інклюзивна участь сприяє підвищенню якості управлінських рішень через врахування досвіду та потреб різних соціальних груп, що є критично важливим в умовах високої невизначеності. Водночас вона виступає чинником соціальної згуртованості та довіри до інституцій, мінімізуючи ризики маргіналізації та фрагментації суспільства. Громадянська участь під час війни є основою стійкості громад, адже сприяє залученню бізнесу, органів самоорганізації населення та мешканців до ефективного вирішення криз і раціонального використання ресурсів. Це зумовлює необхідність перегляду у повоєнний період існуючих законодавчих обмежень з метою впровадження інструментів, які могли б суттєво розширити практики громадської участі. З урахуванням безпекових обмежень, держава має забезпечувати альтернативні, зокрема цифрові та дистанційні, форми участі, дотримуючись принципів пропорційності, тимчасовості та недискримінаційності. Реалізація альтернативних форм участі громадян у публічному процесі в умовах воєнного стану потребує системної адаптації нормативно-правової бази до нових соціально-політичних викликів і процесів цифровізації. Зростання частки вразливих груп населення, зокрема військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб та осіб з обмеженим доступом до традиційних каналів участі, обумовлює необхідність інституціоналізації інклюзивних механізмів залучення.

Розвиток електронної демократії на сучасному етапі виступає найбільш ефективним інструментом залучення громадськості до управлінських процесів на місцевому рівні, оскільки Україна інтенсивно цифровізується і сформувала відповідні інституційні механізми із використанням онлайн технологій для забезпечення участі громадян в публічному процесі.

Реалізація громадянської участі за логікою А. Дарковича, В. Гацко, О. Гниди, Р. Нестеренко, О. Койдель структурується за рівнями: інформування, консультації, діалог та партнерство [4]. Кожен рівень громадської участі є доступним через використання цифрових платформ. Інформування громадськості відбувається шляхом використання електронних опитувань та петицій. Діалог органів місцевого самоврядування із жителями громад забезпечується через електронні запити та звернення. Консультації та партнерство між рівнями влади та мешканцями міст, селищ, сіл реалізовується шляхом використання дистанційного навчання та слухань.

Використання інструментів електронної демократії, що застосовуються в територіальних громадах України в умовах воєнного стану дозволяє підвищити рівень доступності цифрових інструментів та каналів комунікації у суспільства тим самим забезпечити участь громадськості до прийняття рішень.

Важливу роль у забезпеченні доступу громадян до публічних послуг та інформації відіграє розвиток цифрових державних сервісів, до яких належать єдині державні портали електронних послуг, зокрема портал «Дія», офіційні веб-сайти державних органів та органів місцевого самоврядування та територіальних громад, спеціалізовані інформаційні ресурси державних установ, а також онлайн-платформи для отримання громадянами соціальної, фінансової та консультативної підтримки населення.

Проте, слід зазначити, що функціонування цифрових інститутів ще не є повною мірою інклюзивною і доступною практикою для всіх категорій громадян в Україні. Все ще зберігаються технологічні бар'єри та проблема нерівного доступу, оскільки не всі категорії населення, зокрема вразливих груп, мають достатній рівень цифрової грамотності або можливості користуватись

відповідними ресурсами, що обмежує їхню участь у суспільно-політичному житті, в першу чергу, на місцевому та регіональному рівнях. У цьому контексті важливу роль відіграють освітні ініціативи з розвитку цифрової грамотності, зокрема освітні серіали платформи: «Дія. Цифрова освіта», які надають можливість безкоштовно опанувати сучасні цифрові компоненти та формувати навички ефективного використання інтернет ресурсів для комунікації з органами влади та участі в управлінських процесах.

Дієвим механізмом забезпечення участі громадян традиційно також залишається офлайн формат. Цифрова участь і офлайн-участь не є взаємовиключними, а взаємодоповнюють одна одну як різні канали залучення громадян до публічного процесу. Якщо цифрові інструменти забезпечують масштабованість, дистанційність і доступ для мобільних або переміщених груп, то офлайн-формати залишаються критично важливими для локальних спільнот, де існує безпосередня взаємодія, довіра та можливість швидкої самоорганізації.

Дієвим механізмом забезпечення участі громадян здійснюється через органи місцевого самоврядування, які відіграють ключову роль у регулюванні суспільних відносин на місцевому рівні. Важливою умовою ефективного прийняття рішень є забезпечення відкритості їх діяльності та залучення громадськості до управлінських процесів, зокрема через участь у громадських обговореннях, у конкурсах, грантах, проведенні громадської експертизи. Це сприяє підвищенню поінформованості мешканців міст, селищ, сіл та їхній участі у формуванні управлінських рішень. Створення органами місцевого самоврядування асоціацій, консультативно-дорадчих органів, координаційних та міжвідомчих рад дозволяє громадськості бути залученими до безпосередньої участі в процесі прийняття рішень.

В кризових умовах воєнного стану органи самоорганізації населення актуалізують публічні проблеми в межах діяльності відповідного органу, орієнтуючись на вузьку категорію мешканців певної території, з якими вони перебувають у безпосередньому контакті. Це дає можливість краще розуміти потреби людей, знати їх особисто, враховувати специфіку локальних проблем, а місцевій владі ефективніше реагувати на запити громадян. Представники самоорганізації населення можуть діяти у формі будинкових, квартальних комітетів, комітетів мікрорайонів та житлових комплексів, а також комітетів сіл, селищ, міст та можуть виступати надійною опорою громад у вирішенні локальних питань, надання допомоги внутрішньо переміщеним особам та участі у відновлювальних процесах, тощо.

В умовах війни інститут місцевого самоврядування в Україні продемонстрував свою стійкість як ефективний механізм організації суспільства, водночас ставши ключовим компонентом реалізації запроваджених обмежень, які об'єктивно звужують можливості громадської участі, що може негативно впливати на повноту та якість прийняття рішень на рівні громади.

Одним із суттєвих недоліків можна відмітити те, що органи самоорганізації населення досі діють за застарілими нормами, які не узгоджені з новим адміністративно-територіальними змінами в результаті розпочатої реформи децентралізації у 2014 році в Україні. Тому, механізм забезпечення участі громадян з метою наближення України до європейських стандартів народовладдя має бути чітко законодавчо доопрацьованим та адаптованим до реалій сьогодення.

Варто зауважити, що важливим орієнтиром в умовах війни є інклюзивний характер публічного управління, а саме співпраця із вразливими категоріями, які потребують спеціальної політики та відповідних механізмів залучення зазначених категорій в публічні процеси. Це може бути реалізовано шляхом послідовної інституціоналізації через унормування на законодавчому рівні та створенням і забезпеченням функціонування спеціальних організацій (ветеранських хабів, організацій ВПО та ін.), у яких буде забезпечено надання якісних психологічних, юридичних, соціальних послуг, допомоги у працевлаштуванні та ін. Такі організації можуть функціонувати як дорадчі органи при органах місцевого самоврядування або при районних державних адміністраціях.

Висновки. Війна не є підставою для згорання демократії, а навпаки – стимулює пошук нових форм взаємодії через цифровізацію та «гібридні» інструменти діалогу. В умовах війни держава стикається з високою невизначеністю, динамічністю загроз і обмеженістю ресурсів. Саме тому включення до процесу прийняття рішень різних категорій населення: військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб, осіб з інвалідністю, ветеранів дозволяє врахувати реальні потреби та досвід тих, хто безпосередньо стикається з наслідками війни. Це відповідає підходам адаптивного врядування, де зворотний зв'язок і багаторівнева участь є ключовими елементами ефективності політики.

У цьому контексті інклюзивна політика держави має бути скоригована з урахуванням потреб

забезпечення рівного доступу до участі через впровадження цифрових інструментів взаємодії, дистанційних форматів консультацій та прийняття рішень. Така інституціоналізація участі повинна ґрунтуватися на принципах доступності, недискримінаційності та безпекової доцільності, що дозволить забезпечити контроль над владою, безперервність публічного управління.

Отже, в умовах високих безпекових ризиків форми участі громадян у прийнятті рішень трансформуються та поєднують як електронні механізми демократії, так і адаптовані форми безпечної офлайн взаємодії. Таким чином, інституціоналізація участі громадян у співуправлінні є необхідною умовою збереження демократичного характеру держави та підвищення її адаптивності в умовах воєнного стану.

Бібліографічний список:

1. Асоціація міст України. Взаємодія органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства. Київ, 2023. URL: <https://auc.org.ua>.
2. Борщевський В., Василиця О., Матвеев Є. Публічне управління в умовах воєнного стану: інституційні трансформації, стратегічне планування та механізми розвитку. Держава та регіони. 2022. № 2. С 30-35. URL: <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2022.2.5>
3. Титаренко Л., Холод М., Особливості публічної політики держави в умовах викликів війни. Теоретичні та прикладні питання державотворення. 2023. Випуск 29. С 131-139. <https://doi.org/10.35432/tisb292023287859>
4. Даркович А., Гацко В., Гнида О., Нестеренко Р., Койдель О.. Київська школа економіки. Не на часі? Виклики та можливості залучення громадянської участі в умовах війни. Київ, 2025. С 1-33.
5. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.
6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.
7. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
8. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07.2001 № 2625-III (ред. від 28.08.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14>.
9. Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних: постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 № 835. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-п>
10. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-п>
11. Європейський Діалог. Громадянська участь у прийнятті політичних рішень на рівні територіальних громад: аналітичне дослідження. Львів, 2024. С 1-150 URL: <https://dialog.lviv.ua/analitichne-doslidzhennya-gromadyanskoyi-uchasti-na-rivni-teritorialnih-gromad-visnovki-ta-rekomendatsiyi/>

References:

1. Association of Ukrainian Cities (2023) Vzaiemodiia orhaniv mistsevoho samovriaduvannia z instytutamy hromadianskoho suspilstva [Interaction of local self-government bodies with civil society institutions]. Kyiv. Available at: <https://auc.org.ua>
2. Borshchevskiy, V., Vasylytsia, O. and Matvieiev, Ye. (2022) Publichne upravlinnia v umovakh voiennoho stanu: instytutsiini transformatsii, stratehiichne planuvannia ta mekhanizmy rozvytku [Public administration under martial law: Institutional transformations, strategic planning and development mechanisms]. Derzhava ta rehiony, 2, pp. 30–35. <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2022.2.5>
3. Tytarenko, L. and Kholod, M. (2023) Osoblyvosti publichnoi polityky derzhavy v umovakh vyklykiv viiny [Features of state public policy under the challenges of war]. Teoretychni ta prykladni pytannia derzhavotvorennia, 29, pp. 131–139. <https://doi.org/10.35432/tisb292023287859>
4. Darkovich, A., Hatsko, V., Hnyda, O., Nesterenko, R. and Koidel, O. (2025) Ne na chasi? Vyklyky ta mozhlyvosti zaluchennia hromadianskoi uchasti v umovakh viiny [Not the right time? Challenges and opportunities for civic participation during wartime]. Kyiv School of Economics. Kyiv, pp. 1–33.
5. Verkhovna Rada of Ukraine (2011) Pro dostup do publichnoi informatsii: Zakon Ukrainy vid 13.01.2011 No. 2939-VI [Law of Ukraine “On Access to Public Information” of 13 January 2011 No. 2939-VI]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>
6. Verkhovna Rada of Ukraine (2015) Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 12.05.2015 No. 389-VIII [Law of Ukraine “On the Legal Regime of Martial Law” of 12 May 2015 No. 389-VIII]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
7. Verkhovna Rada of Ukraine (1997) Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 21.05.1997 No. 280/97-VR [Law of Ukraine “On Local Self-Government in Ukraine” of 21 May 1997 No. 280/97-VR]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>

8. Verkhovna Rada of Ukraine (2025) Pro orhany samoorhanizatsii naseleennia: Zakon Ukrainy vid 11.07.2001 No. 2625-III (redaktsiia vid 28.08.2025) [Law of Ukraine “On Bodies of Self-Organization of Population” of 11 July 2001 No. 2625-III (as amended on 28 August 2025)]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14>
9. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015) Pro zatverdzhennia Polozhennia pro nabory danykh, yaki pidliahaiut oprylyudnenniu u formi vidkrytykh danykh: postanova vid 21.10.2015 No. 835 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On Approval of the Regulation on Datasets Subject to Publication in the Form of Open Data” of 21 October 2015 No. 835]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-п>
10. Cabinet of Ministers of Ukraine (2010) Pro zabezpechennia uchasti hromadskosti u formuvanni ta realizatsii derzhavnoi polityky: postanova vid 03.11.2010 No. 996 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On Ensuring Public Participation in the Formation and Implementation of State Policy” of 3 November 2010 No. 996]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-п>
11. European Dialogue (2024) Hromadianska uchast u pryiniatti politychnykh rishen na rivni terytorialnykh hromad: analitychne doslidzhennia [Civic participation in political decision-making at the level of territorial communities: Analytical study]. Lviv, pp. 1–150. Available at: <https://dialog.lviv.ua/analitichne-doslidzhennya-gromadyanskoyi-uchasti-na-rivni-teritorialnih-gromad-visnovki-ta-rekomendatsiyi/>